

Award validity criteria in national and international arbitration: looking at Iran's international commercial arbitration law

Hosein Zareshoar¹

Abstract

Field and Aims: Arbitration is an alternative method for conflict resolution, in this way that the resolution of the dispute is entrusted to a person or persons with the consent of the parties. They issue votes. But what is important among these are the criteria that an arbitration must consider in order for the vote to be valid.

Method: This research was carried out in terms of practical purpose and in terms of gathering information by documentary method and through the study of valid laws and sources, and the obtained information was analyzed in a descriptive-analytical manner.

Finding and Conclusion: In order for the arbitrator to be able to issue a valid decision, he must consider the criteria that are provided in the text of the law. In the review of the Civil Procedure Law and the International Commercial Arbitration Law of Iran, these criteria are stated and can be calculated as follows. These cases include maintaining the confidentiality aspect of arbitration, compliance with notification formalities, justification of the decision, eligibility of the parties to the lawsuit and arbitrators, expiry of the arbitration period, non-compliance with legal conditions in the selection of arbitrators, invalidity of the arbitration agreement and non-arbitrariness and non-arbitrability of the dispute. By considering these cases, the arbitrator can issue a valid decision and cancel the preventive decision.

Keywords: Arbitration award, Notification of Award, Capacity of the parties to the dispute, Valid award, Confidentiality of arbitration, Arbitration agreement.

*Citation (APA): Hosein Zareshoar, H. (2023). Award validity criteria in national and international arbitration: looking at Iran's international commercial arbitration law. *International Legal Research*, 16(61), 165-186.

https://alr.ctb.iau.ir/article_709327.html?lang=en

1. Assistant Professor, Department of Law, Payame Noor University, Tehran, Iran. Email: zare_1443@pnu.ac.ir

Introduction

When it comes to dispute resolution, there are many choices available to disputing parties, and it is understandable that parties are often confused about which process to use in resolving a dispute. Although referring to the court is the oldest way to resolve disputes, but over time, it became clear that its efficiency does not include all disputes and in some cases it even fuels disputes. In fact, we want to distinguish between determining the task between the parties to a dispute and resolving the dispute between them. Therefore, we are witnessing the formation of dispute resolution methods outside the court. Of course, the method of arbitration is not a new method, and since 1899, we have witnessed the formation of the International Court of Arbitration in the Hague Peace Conferences. But the introduction of this method of dispute resolution into the internal arena of governments could be an innovation in resolving disputes, especially commercial disputes. Along with this method, other new methods gradually appeared in the form of "alternative dispute resolution methods" that led to the evolution of out-of-court dispute resolution.

The most famous alternative dispute resolution methods are: negotiation, mediation, arbitration, conciliation and expertise. create newer ones. Among these methods, the only method of arbitration is the one that leads to the issuance of a decision, and it is a kind of quasi-judicial proceeding in which the parties have the authority to choose the arbitrator (private judge) and the place of arbitration, as well as to adjust and change the rules of arbitration. This amount of flexibility in dispute resolution has made arbitration unique. In addition to these benefits, the significant boom in resolving disputes through arbitration in various fields such as investment, sports, commercial, etc. In this context, we are witnessing the creation of various regulations, some of which have been formulated by governments, but they oversee transnational contracts so that businessmen or commercial companies with different nationalities can choose these regulations as the governing law. At the same time, regulations were also established to recognize and enforce arbitration awards even outside the arbitration headquarters, called the New York Arbitration Regulations, which increased the scope of arbitration awards. However, the arbitration parties may ultimately object to the validity of the arbitration award and consider it invalid. This is despite the fact that the criteria of a valid decision are stated in various arbitration regulations and the arbitrator or arbitrators are required to comply with these criteria. On this basis, in this article, we will examine the issue of what is the validity of the vote in national and international arbitration?

Conclusion

Arbitration is one of the most rooted and oldest and at the same time one of the best ways to resolve disputes, especially in the field of international trade. On this basis, arbitration can be considered as an alternative method for conflict resolution, in such a way that the resolution of the dispute is entrusted to a person or persons with the consent of the parties, which usually goes through stages such as hearing the claims, the involvement of the lawyers of the parties, etc. It leads to the issuance of a vote. Arbitration has many advantages that have increased the tendency in this way. The advantage of arbitration over judicial proceedings is also evident when no competent judicial authority is available to the parties. But in order for the arbitrator to be able to issue a valid decision, he must consider the criteria that are provided in the text of the law. In order to find the criteria and regulations that the arbitrator should consider in the arbitration process, it is necessary to search in the text of the Civil Procedure Law and the International

Commercial Arbitration Law of Iran. The first criterion is to maintain the confidentiality aspect of arbitration. Some judicial courts in European countries have also declared that any disclosure of arbitration decisions and opinions or other information obtained in the process of litigation, regardless of the manner of disclosure or its extent, constitutes a violation of one of the most basic rules of arbitration and therefore invalidates the contract. The dispute is referred to arbitration. Therefore, the aforementioned courts have canceled and declared the verdict that was issued based on the aforementioned agreement to be null and void. Second- observance of formalities is notification. In Iranian law, both in domestic arbitration and in international commercial arbitration, there are several regulations regarding compliance with notification procedures, which non-compliance will result in several effects, including the invalidity of the arbitration award. This matter has been the concern of the legislator in the internal arbitration (Civil Procedure Law) in various articles. Third, the validity of the decision is also one of the criteria for the validity of the arbitration decision. In the position of justifying the decision, it is to justify and justify the objective reasons, therefore, the objective reasons itself has two parts, in one part the court tries to justify the result it has obtained by citing logical or legal arguments. In the other part, he explains his decision by using evidence to prove the claim. In this way, justifying the vote is the same as reasoning. Of course, the justification of the decision does not have to be extensive, but depending on the subject of the dispute, it may be detailed or short, sometimes mentioning a short phrase in the decision is enough to justify it. The guarantee of the execution of an unjustified and unreasoned award by the arbitrator is also defined in the law, and both the civil procedure law and the international commercial arbitration law of Iran invalidate the arbitral award. Fourth- the competence of the litigants and arbitrators. Due to the fact that the laws related to eligibility are related to the interest of the society and are of great importance, they are considered as mandatory laws related to public order. Fifth- The expiration of the arbitration period is that according to the determination of the time in the arbitration, if the arbitrator issues a decision after the expiration of the arbitration period, this is one of the examples of invalidity of the arbitration decision. Sixth- Failure to comply with the legal conditions in the selection of arbitrators is one of the other criteria, the failure to comply with which leads to invalidation of the arbitration award. Seventh- The invalidity of the arbitration agreement is also one of the cases that invalidates not only the arbitration process but also the jurisdiction and decision of the court. Eighth- Non-arbitrability of the subject of the dispute can also cause the invalidity of the arbitration. Arbitrability of disputes should be followed up in two cases in Iran's National Arbitration Law. One is about the arbitrability of claims where one party is the government, and the other is about the arbitrability of claims for which referral to arbitration is legally prohibited. Based on this, it can be said that in the review of the Civil Procedure Law and the International Commercial Arbitration Law of Iran, these criteria are stated and can be calculated as follows. These cases include maintaining the confidentiality aspect of the arbitration, compliance with the formalities of the notification, justification of the decision, eligibility of the parties to the lawsuit and the arbitrators, expiration of the arbitration period, non-compliance with the legal conditions in the selection of arbitrators, invalidity of the arbitration agreement, and the non-arbitrability and arbitrability of the dispute. is. By considering these cases, the arbitrator can issue a valid decision and cancel the preventive decision.

معیارهای اعتبار رأی در داوری ملی و بین المللی با نگاهی به قانون داوری تجاری بین المللی ایران حسین زارع شعار^۱

چکیده

زمینه و هدف: داوری روشی جایگزین جهت حل و فصل منازعه است، بدین ترتیب که حل و فصل اختلاف با رضایت طرفین به شخص یا اشخاصی سپرده می شود که معمولاً با طی مراحل از جمله استماع ادعاها، دخالت وکلای طرفین و... اقدام به صدور رأی می نمایند. اما آنچه در این میان اهمیت دارد، معیارهایی است که یک داوری به منظور معتبر بودن رأی باید مد نظر قرار دهد.

روش: این پژوهش به صورت توصیفی-تحلیلی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته ها و نتایج: برای اینکه داور بتواند رأی معتبر صادر نماید، باید ضوابطی را مد نظر قرار دهد که در متن قانون پیش بینی شده است. در بررسی قانون آیین دادرسی مدنی و قانون داوری تجاری بین المللی ایران، این معیارها بیان شده و می توان بصورت زیر احصاء نمود. این موارد شامل حفظ جنبه محرمانگی داوری، رعایت تشریفات ابلاغ، موجه و مدلل بودن رأی، اهلیت طرفین دعوی و داوران، انقضای مدت داوری، عدم رعایت شرایط قانونی در انتخاب داوران، بی اعتباری موافقت نامه داوری و عدم داورپذیری و داوری پذیری موضوع اختلاف می باشد. داور با مد نظر قرار دادن این موارد می تواند رأی معتبر صادر نموده و ابطال رأی صادره پیشگیری به عمل آورد.

کلیدواژه ها: رأی داوری، ابلاغ رأی، اهلیت طرفین اختلاف، رأی معتبر، محرمانگی داوری، موافقت نامه داوری.

* استناددهی (APA): زارع شعار، حسین. (۱۴۰۲). معیارهای اعتبار رأی در داوری ملی و بین المللی: با نگاهی به قانون داوری تجاری بین المللی ایران. *تحقیقات حقوقی بین المللی*، ۱۶(۶۱)، ۱۶۵-۱۸۶.

https://alr.ctb.iau.ir/article_709327.html

مقدمه

هنگامی که نوبت به حل و فصل اختلافات می‌رسد، انتخاب‌های زیادی برای طرفین اختلاف وجود دارد و این قابل درک است که طرفین، اغلب در مورد اینکه کدام فرآیند را در حل اختلاف اعمال کنند، سردرگم هستند. اگرچه مراجعه به دادگاه قدیمی‌ترین شیوه در حل اختلافات است، اما در طول زمان مشخص گردید که کارآمدی آن شامل همه اختلافات نبوده و در پاره‌ای از موارد حتی به اختلاف دامن می‌زند. در واقع، ما می‌خواهیم میان تعیین تکلیف میان طرفین یک اختلاف با حل اختلاف میان آنها تفکیک قائل شویم. از این رو، شاهد شکل‌گیری شیوه‌های حل اختلاف خارج از دادگاه هستیم. شیوه داوری البته، شیوه جدیدی نیست و از سال ۱۸۹۹ در کنفرانس‌های صلح لاهه شاهد شکل‌گیری دیوان بین‌المللی داوری هستیم. اما ورود این شیوه در حل اختلاف به عرصه داخلی دولتها توانست در حل و فصل اختلافات خصوصاً اختلافات تجاری یک نوآوری باشد. در کنار این شیوه، کم‌کم شیوه‌های نوین دیگری در قالب «روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات»^۱ به وجود آمد که موجب تکامل حل و فصل اختلافات خارج از دادگاه گردید.

معروف‌ترین روش‌های جایگزین حل و فصل اختلافات عبارتند از: مذاکره، میانجی‌گری، داوری، سازش و کارشناسی که نه تنها هر کدام از این روش‌ها به طور مجزا در حل اختلاف کارآمد است، بلکه می‌توانند با ترکیب شدن با سایر روش‌ها، شیوه‌های جدیدتری را خلق نمایند. در میان این شیوه‌ها، تنها شیوه داوری است که منجر به صدور رأی می‌شود و از جهتی نوعی رسیدگی شبه قضایی می‌باشد که طرفین در انتخاب داور (قاضی خصوصی) و محل داوری و همچنین، تنظیم و تغییر قواعد شکلی داوری دارای اختیار می‌باشند و این حجم از انعطاف‌پذیری در حل اختلاف، داوری را به شیوه‌ای منحصر به فرد تبدیل کرده است. در کنار این مزایا، رونق چشم‌گیر حل اختلافات از طریق داوری در حوزه‌های مختلف از جمله سرمایه‌گذاری، ورزشی، تجاری و غیره و سازمان‌های داوری ملی و بین‌المللی که در این خصوص ایجاد گردیده است، نشان از کارآمدی و اهمیت این شیوه دارد. در این زمینه ما شاهد ایجاد مقررات مختلفی هستیم که برخی از آنها اگرچه توسط دولتها تدوین گردیده است، اما ناظر بر قراردادهای فراملی می‌گردد؛ بدین نحو که تجار یا شرکتهای تجاری با تابعیتهای مختلف می‌توانند این مقررات را به عنوان قانون حاکم انتخاب نمایند. در عین حال، مقرراتی نیز برای شناسایی و اجرای آرای داوری حتی در خارج از مقر داوری بنام مقررات داوری نیویورک تنظیم گردید که دامنه حاکمیت آراء داوری را افزایش داد. با این حال، طرفین داوری ممکن است در نهایت، نسبت به اعتبار رأی داوری اعتراض داشته و آن را فاقد اعتبار بدانند. این در حالی است که در مقررات مختلف داوری معیارهای یک رأی معتبر بیان گردیده و داور یا داوران ملزم به رعایت این معیارها می‌باشند. بر این مبناء، در این

1. Alternative dispute resolution (ADR)

مقاله به بررسی این موضوع می‌پردازیم که اعتبار رأی در داوری ملی و بین‌المللی از چه معیاری برخوردار است؟

۱- اهمیت حل و فصل اختلافات از طریق داوری

در طول تاریخ، حل و فصل اختلافات همواره از طریق جنگ انجام می‌پذیرفته و نظام حل اختلاف از طریق داوری یکی از قدیمی‌ترین شیوه‌هایی است که توانسته به عنوان ابزاری کارآمد نقش خود را در دعاوی میان افراد ایفاء نماید. داوری از ریشه‌دارترین و قدیمی‌ترین و در عین حال، از بهترین شیوه‌های حل و فصل اختلافات، به خصوص در حوزه تجارت بین‌الملل است که در دهه‌های اخیر به طور چشم‌گیری گسترش یافته و جایگاه ویژه‌ای را در میان مردم پیدا کرده است. کشورها و جوامع مختلف سعی نموده‌اند تا آن را قانوناً به رسمیت شناخته و با تدوین قوانین و مقرراتی مختلف، تمام ابعاد آن را مورد بررسی قرار دهند (بختیاری، ۱۳۹۹: ۲۱). بر این مبناء، می‌توان داوری را روشی جایگزین جهت حل و فصل منازعه دانست؛ بدین ترتیب که حل و فصل اختلاف با رضایت طرفین به شخص یا اشخاصی سپرده می‌شود که معمولاً با طی مراحل از جمله استماع ادعاها، دخالت و کلای طرفین و... منجر به صدور رأی می‌گردد. به طور طبیعی، داوری تنها روش حل و فصل منازعه است که در قرارداد طرفین پیش‌بینی می‌گردد (شیل^۱، ۲۰۱۹: ۲۹).

اصل بر رسیدگی به اختلافات و دعاوی یا از طریق محاکم رسمی دادرسی است که منشأ مشروعیتشان از قانون است و یا توسط شخص یا اشخاصی است که مشروعیتشان برای دادرسی ناشی از تراضی و توافق طرفین دعوی است که رسیدگی از طریق داوری در دسته اخیر جای می‌گیرد. حل و فصل اختلافات از طریق داوری تجربه موفق بازرگانان و شرکتهای تجاری در حل مناقشات به شیوه مسالمت آمیز و سریع به حساب می‌آید. در داوریه‌های بازرگانی بین‌المللی همانند دادگاههای داخلی که به مسائل بین‌المللی رسیدگی می‌نمایند، تعیین حقوق حاکم بر ماهیت واجد اهمیت خاصی است: دادگاه داوری بین‌المللی یا دادگاه داخلی باید تعیین کند که حقوق حاکم بر ماهیت دعوی کدام است؛ به دیگر سخن، باید مشخص نماید که مسائل ماهوی مورد نزاع تابع کدام قانون است و بر طبق کدام قواعد باید حل و فصل شود. داوری در حقوق اسلامی تحت عنوان قضاوت تحکیمی مطرح می‌شود. مستند آن، آیه شریفه (و ان خفتم شقایقَ بینهما فابعثوا حکماً من اهلہ و حکما من اهلها) مفاد آیه موید جواز و نفوذ داوری در اختلافات خانوادگی است که با الغای خصوصیت می‌توان آن را به اختلافات مشابه تسری داد (انتظاری نجف آبادی و انتظاری، ۱۳۹۶: ۲).

رشد و توسعه داوری تجاری بین‌المللی مدیون اصل حاکمیت اراده طرفین اختلاف و داوران متخصص و باتجربه است. طرفین اختلاف بیشترین کنترل را بر فرایند داوری داشته و ترتیبات

1. Schill

رسیدگی را مشخص می‌کنند؛ ولی نقش و جایگاه داور را در تعیین و اعمال قواعد و آیین رسیدگی نباید نادیده گرفت (سیفی، ۱۳۸۳: ۴). مزیت داوری بر رسیدگی‌های قضائی، همچنین وقتی آشکار می‌شود که هیچ‌گونه مرجع قضائی صلاحیت‌دار، در دسترس طرفین نباشد؛ به عنوان مثال، ممکن است طرفین در مورد ضرورت تغییر در مندرجات قرارداد به توافق برسند، اما در مورد جزئیات آن توافق حاصل نگردد؛ در چنین صورتی، توسل به محاکم دادگستری فایده‌ای در بر نخواهد داشت و تنها راه خروج از این بن‌بست، توسل به داورانی متخصص و خبره است (افتخار جهرمی، ۱۳۸۲: ۱۲).

به عبارت دیگر، داوری یک روش خصوصی حل و فصل اختلاف بوده و در حقیقت، داور به عنوان قاضی خصوصی طرفین است که پس از انتخاب توسط آنها، به منازعه رسیدگی کرده و رأی صادر می‌کند؛ بنابراین، داوری ماهیت قراردادی-قضایی دارد.

به عبارت دیگر، داوری شیوه‌ای است که بر اساس توافق طرفین قرارداد در عدم ارجاع اختلاف به دادرسی قضایی و ارجاع اختلاف به شخص ثالث استفاده می‌شود. قرارداد داوری می‌تواند بصورت توافقنامه داوری یا شرط داوری باشد (ریو کین^۱، ۲۰۱۳: ۳۴۱).

شرط داوری بیشتر زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که هنوز اختلافی ایجاد نشده باشد و حتی زمانی که ممکن است اختلافی رخ ندهد. ماده ۱۴۴۲ قانون آیین دادرسی مدنی فرانسه شرط داوری را توافقی می‌داند که به موجب آن طرفین متعهد می‌شوند که اختلافات ناشی از آن قرارداد را از طریق داوری حل و فصل کنند. در صورتی که پس از وقوع اختلاف، هر دو طرف در حضور داور برای حل اختلاف خود توافق کنند، این قرارداد «قرارداد داوری» نامیده می‌شود. در حقوق فرانسه، این قرارداد توافقی است که پس از وقوع اختلاف منعقد می‌شود و موضوع اختلاف در آنجا مشهود است (کوئولا^۲، ۲۰۱۵: ۲).

در نظریه قراردادی، داوری نهادی است که ریشه در قرارداد فی‌مابین طرفین دارد و می‌باید مطابق تمایل آنان مدیریت شود. اگر ماهیت نهاد داوری، صلاحیتی باشد، داوری یک روش شبه قضایی است که ریشه در قرارداد طرفین دارد. بر طبق نظریه مختلط که ماهیت داوری را ترکیبی از نظریه‌های قراردادی و صلاحیتی می‌داند، از یک سو طرفین برای انعقاد یک قرارداد داوری و انتخاب داوران، آزادند و انتخاب قانون حاکم مبتنی بر ماهیت قراردادی داوری است و از سوی دیگر، نقش قضایی داوری مربوط به جریان رسیدگی داوری و اعتبار توافقنامه داوری است که منوط به رعایت قواعد آمره و نظم عمومی محل داوری است. به موجب این نظریه، نهاد داوری یک شیوه دومارحله‌ای است که در مرحله اول، جنبه خصوصی دارد و کاملاً متکی به اراده طرفین است. در مرحله دوم یا مرحله اجرای رأی، داوری واجد ویژگی عمومی می‌باشد که مستلزم

1. Rivkin
2. Cotula

نظارت دولت بر داوری است. در نتیجه، داوری مفهومی است که در آن منشأ قراردادی و غایت صلاحیتی با یکدیگر همزیستی دارند (برگر^۱، ۲۰۰۷: ۲۱). در ماده (۱) قانون داوری انگلستان مصوب ۱۹۹۹، هدف از داوری، حل و فصل منازعه از طریق ارجاع اختلاف به یک شخص بی‌طرف بدون صرف وقت و هزینه غیر ضروری اعلام شده است. در این قانون نیز تعریفی از داوری به چشم نمی‌خورد.

در ماده (۱) قانون متحدالشکل داوری ایالات متحده، داور و موسسه داوری تعریف شده است. بر این اساس، داور شخصی است که جهت حل یک اختلاف منصوب می‌گردد و مقید به موافقت‌نامه داوری می‌باشد. موسسه داوری نیز یک سندیکا، نمایندگی یا هیات بوده که آیین داوری، طرز اداره و پشتیبانی از روند داوری را در عین بی‌طرفی انجام داده یا اینکه مأمور به نصب داور می‌شود. در آثار حقوقی این کشور ویژگی‌های داوری به قرار ذیل آمده است: ۱- در داوری، طرفین تصمیم می‌گیرند تا اختلاف یا اختلافاتشان توسط شخص ثالثی حل و فصل گردد. ۲- طرفین داور را انتخاب می‌نمایند یا اینکه تمهیداتی را جهت انتخاب داور پیش‌بینی می‌نمایند. ۳- داور، اختلاف را استماع می‌نماید. ۴- رأی داور جز در موارد استثنایی، نهایی بوده و دارای قدرت اجرایی است. البته، ممکن است شیوه‌ای که از طریق آن اختلافی حل و فصل می‌گردد، فاقد یک یا چند مورد از موارد مذکور باشد و با این وجود، داوری خوانده شود؛ برای نمونه، مواردی وجود دارد که طرفین به داوری نظر نداشته‌اند، ولی داوری به آنها تحمیل می‌شود. به این قبیل داوری‌ها، داوری اجباری گفته می‌شود که در روابط کارگری و کارفرمایی، اختلافات بین سازمانهای عمومی و کارگران آن و... مشاهده می‌گردد (مکنیل^۲، ۱۹۹۹: ۷). بر این مبناء و با توجه به اهمیت داوری، به این امر می‌پردازیم که داور برای اینکه رأی معتبر صادر نماید، باید چه ضوابط و معیارهایی را مد نظر قرار دهد؟

۲. ضوابط اعتبار رأی داوری

اگرچه قوانین مختلف ملی و یا سازمان‌های داوری بین‌المللی معیارهای متفاوتی پیرامون اعتبار رأی داوری دارند، اما با مطالعه آن‌ها می‌توان به یک محدوده مشترک رسید که میان مقررات ملی و یا قواعد سازمان‌های داوری بین‌المللی یکسان باشد. برای یافتن معیارها و ضوابطی که داور باید در فرآیند داوری مد نظر قرار دهد، لازم است تا در متن قوانین این معیارها را جستجو نماییم. با توجه به هدف پژوهش، این موارد را در قانون آیین دادرسی مدنی و قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران مورد بررسی قرار می‌دهیم.

1. Berger
2. Macneil

۲-۱. حفظ جنبه محرمانگی داوری

طبق ماده ۶۵۷ قانون آیین دادرسی مدنی: «داورها در رسیدگی و رأی تابع اصول محاکمه نیستند، ولی باید شرایط قرارداد داوری را رعایت کنند.» با توجه به این که یکی از اصول دادرسی، علنی بودن جلسات رسیدگی دادگاههاست، «مگر در مواردی که علنی بودن جلسه مصلحت انتظامات عمومی و یا مخلف اخلاق حسنه باشد که در این صورت دادگاه می تواند ... قرار غیرعلنی بودن جلسه را بدهد» (ماده ۱۳۶ قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۱۸)؛ لذا، داوری مقید به رعایت علنی بودن محاکمات نمی باشد.

محرمانه بودن در قانون داوری جنبه های مختلفی دارد، از جمله مسائلی که محرمانه ماندن داوری را ممکن است محدود نماید، حق ورود شخص ثالث به داوری است. طبق ماده ۲۶ قانون داوری تجاری بین المللی مصوب ۱۳۷۶، «هرگاه شخص ثالثی در موضوع داوری برای خود مستقلاً حقی قائل باشد و یا خود را در محق شدن یکی از طرفین ذی نفع بداند، می تواند مادام که ختم رسیدگی اعلام نشده است، وارد داوری شود؛ مشروط بر این که موافقتنامه و آیین داوری و داور را بپذیرد و ورود وی در داوری مورد ایراد هیچ کدام از طرفین واقع نشود.»

رویه قضایی فرانسه همواره از محرمانه بودن داوری تجاری حمایت نموده است؛ از آن جمله است رأی دادگاه تجدیدنظر پاریس مورخ ۱۸ فوریه ۱۹۸۶ که طبق آن، یکی از پرونده های داوری که در لندن جریان داشته و منتهی به صدور رأی داوری مورخ ۳۱ دسامبر ۱۹۸۳ (توسط لرد ویلبر فورس داور پرونده) شده، محکوم علیه که یک فرانسوی بوده، دادخواست ابطال رأی داوری را تقدیم دادگاه پاریس می نماید (آذر رضا، ۱۳۹۹: ۷). برخی از محاکم قضایی در کشورهای اروپایی نیز اعلام نموده اند هرگونه افشاء تصمیمات و آراء داوری و یا سایر اطلاعات اخذ شده فرآیند دادرسی بدون توجه به نحوه افشاء یا دامنه گستردگی آن، به منزله نقض یکی از اساسی ترین قواعد داوری بوده و لذا، سبب بطلان قرارداد ارجاع اختلاف به داوری می گردد. بر این اساس، محاکم مزبور رأی هم که بر مبنای توافق مزبور صادر شده باشد را لغو و باطل اعلام نموده اند.

۲-۲. رعایت تشریفات ابلاغ

در قانون ایران هم در داوری داخلی و هم در داوری تجاری بین المللی مقررات متعددی در خصوص رعایت تشریفات ابلاغ به چشم می خورد که عدم رعایت آن آثار متعددی از جمله بی اعتباری رأی داوری را به همراه خواهد داشت. این امر در داوری داخلی (قانون آیین دادرسی مدنی) در مواد مختلف مورد توجه مقنن بوده است.

گرچه در ماده (۴۷۷) قانون آیین دادرسی مدنی اعلام شده است که «داوران در رسیدگی و رأی تابع مقررات قانونی آیین داوری مدنی نیستند» یا در ماده (۱۹) قانون داوری تجاری بین المللی

اعلام شده است «طرفین می‌توانند به شرط رعایت مقررات امره این قانون در مورد آیین رسیدگی داوری توافق نمایند.» ولی در رسیدگی‌های قضایی یا در داوری، اصول تضمین‌کننده داوری منصفانه با رعایت برابری اصحاب دعوی در هر حال باید رعایت شود؛ از جمله این اصول، اصل تناظر و اصل حق دفاع است (شمس، ۱۳۸۴: ۱۳۱).

یکی از این موارد در اختلاف طرفین پیرامون انتخاب داور می‌باشد که در ماده (۴۵۹) موضوع ابلاغ مورد توجه قرار گرفته و مقرر می‌دارد: «در مواردی که طرفین معامله یا قرارداد متعهد به معرفی داور شده، ولی داور یا داوران خود را معین نکرده باشند و در موقع بروز اختلاف نخواهند و یا نتوانند در معرفی داور اختصاصی خود اقدام و یا در تعیین داور ثالث تراضی نمایند و تعیین داور به دادگاه یا شخص ثالث نیز محول نشده باشد، یک طرف می‌تواند داور خود را معین کرده، به وسیله اظهارنامه رسمی به طرف مقابل معرفی و درخواست تعیین داور نماید و یا نسبت به تعیین داور ثالث تراضی کند. در این صورت، طرف مقابل مکلف است ظرف ده روز از تاریخ ابلاغ اظهارنامه، داور خود را معرفی و یا در تعیین داور ثالث تراضی نماید. هرگاه تا انقضای مدت یادشده اقدام نشود، ذی‌نفع می‌تواند حسب مورد برای تعیین داور به دادگاه مراجعه کند.» البته، لازم به ذکر است، در ماده (۴۶۰) نیز مقررات مشابهی در این خصوص به چشم می‌خورد.

در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران در ماده (۳۳)، یکی از دلایل قابل ابطال بودن رأی داوری را عدم رعایت تشریفات ابلاغ عنوان کرده و مقرر می‌دارد: «رأی داوری در موارد زیر به درخواست یکی از طرفین توسط دادگاه موضوع ماده (۶) قابل ابطال است: ... مقررات این قانون در خصوص ابلاغ اخطاریه‌های تعیین داور یا درخواست داوری رعایت نشده باشد.» همچنین، در این قانون، یکی از معیارهای شروع مدت داوری را نیز ابلاغ عنوان نموده و در بند (الف) ماده (۴) مقرر داشته است: «داوری از زمانی شروع می‌شود که درخواست داوری بر اساس مفاد ماده (۳) این قانون به خواننده داوری ابلاغ شده باشد، مگر اینکه طرفین به نحو دیگری توافق کرده باشند.»

در مواردی نیز این ابلاغ از سوی دادگاه صورت می‌گیرد که مصادیق آن را می‌توان در قانون آیین دادرسی مدنی مشاهده نمود. در ماده (۴۸۶) آمده است: «دادگاه پس از تعیین داور یا داوران و اخذ قبولی، نام و نام خانوادگی و سایر مشخصات طرفین و موضوع اختلاف و نام و نام خانوادگی داور یا داوران و مدت داوری را کتباً به داوران ابلاغ می‌نماید. در این مورد، ابتدای مدت داوری تاریخ ابلاغ به همه داوران می‌باشد.» به علاوه، امکان اعتراض به رأی داوری یا درخواست صدور رأی تکمیلی نیز در قانون منوط به ابلاغ گردیده است. بر این مبناء، در ماده (۴۸۵) مقرر داشته: «چنانچه طرفین در قرارداد داوری طریق خاصی برای ابلاغ رأی داوری پیش‌بینی نکرده باشند، داور مکلف است رأی خود را به دفتر دادگاه ارجاع‌کننده دعوا به داور یا دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به اصل دعوا را دارد، تسلیم نماید. دفتر دادگاه اصل رأی را بایگانی نموده و رونوشت

گواهی شده آن را به دستور دادگاه برای اصحاب دعوا ارسال می‌دارد.» در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران در بند (۲) ماده (۳۲) مقرر گردیده است: «هر کدام از طرفین می‌تواند ضمن ارسال اظهاریه برای طرف دیگر، ظرف سی (۳۰) روز از تاریخ دریافت رأی، از «داور» تقاضا کند نسبت به ادعاهایی که اقامه کرده، ولی در رأی مسکوت مانده است، رأی تکمیلی صادر کند. «داور» چنانچه این درخواست را موجه تشخیص دهد، ظرف شصت (۶۰) روز نسبت به صدور رأی تکمیلی اقدام می‌کند. «داور» می‌تواند در صورت لزوم، مهلت مزبور را تمدید کند.»

۲-۳. موجه و مدلل بودن رأی

قانونگذار در مورد استدلال و استناد در رأی دادگاه و داور، تعابیر مختلفی را به کار برده، بدین شرح که در اصل ۱۶۶ قانون اساسی و ماده ۹ قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب، به مستدل و مستند بودن رأی دادگاه اشاره می‌نماید. در مورد آراء دادگاههای جزایی، هم در قوانین سابق از جمله ماده ۲۹ قانون تشکیل دادگاههای کیفری ۱ و ۲ و شعب دیوان عالی کشور مصوب ۱۳۶۸ و ماده ۲۱۴ قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری مصوب ۱۳۷۸ و هم در قانون آیین دادرسی کیفری فعلی ماده ۳۷۴ بر مستدل، موجه و مستند بودن رأی دادگاه تأکید شده است. مواد ۱۵۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۱۸ و ۲۹۶ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹، دادگاه را مکلف به ذکر جهات، دلیل و مستندات در رأی نموده اند. ماده ۲۳ قانون امور حسبی برای تصمیم دادگاه در امور حسبی و ماده ۴۸۲ قانون آیین دادرسی مدنی برای رأی داور تعبیر موجه و مدلل بودن را به کار برده‌اند و نهایتاً، ماده ۲۶۴ قانون آیین دادرسی کیفری بازپرس را مکلف کرده قرار نهایی را به صورت مستدل و مستند صادر نماید.

برای اینکه رأی داوری قابلیت اجرا داشته باشد، در درجه اول باید دارای خصوصیات یک رأی باشد. قانونگذار در هیچ یک از مقررات مبحث داوری قانون آیین دادرسی مدنی به نکاتی که لازم است در رأی داوری درج گردد، اشاره نکرده، اما به نظر می‌رسد تمامی آنچه که بر اساس ماده (۲۹۶) این قانون در رأی دادگاه لازم‌الرعایه است، برای رأی داوری هم ضروری می‌باشد؛ بجز استناد به مواد قانونی، اصول حقوقی و... که عدم ذکر آن در رأی داوری خدشه‌ای به اساس رأی وارد نمی‌کند. البته، عدم ضرورت ذکر استناد در رأی داور به معنای آزادی داور برای صدور رأی خلاف قانون و اصول نیست، زیرا در صورتی که رأی داور خلاف قوانین موجد حق یا اصول مسلم حقوقی باشد، قابلیت اجرایی ندارد و ذینفع می‌تواند تقاضای ابطال آن را بنماید. بنابراین، تعابیر «مستدل بودن»، «مستند بودن»، «موجه بودن»، «مدلل بودن» و «جهات» که در قوانین مختلف استعمال شده، قابل بحث است (امینی و منصور، ۱۳۹۷: ۱۵).

رأی دادگاه از سه قسمت مختلف تشکیل می‌شود که عبارتند از: الف- مقدمه که در آن، مشخصات اصحاب دعوی، خواسته، خلاصه‌ای از ادعای خواهان و دفاعیات خوانده و

استدلال‌های آنها ذکر می‌شود. ب- اسباب موجهه، جهات و دلایلی است که موجب اقناع دادرس در حاکمیت یکی از دو طرف و انگیزه او در صدور حکم می‌شود که هم شامل ادله و هم شامل نص قانون یا روح آن و یا اصول است؛ به عبارت دیگر، اموری که مبنا و اساس حکم را تشکیل می‌دهد و آن را موجه می‌سازد (کاتوزیان، ۱۳۸۳: ۱۵۵). این قسمت از رأی حالت اخبار دارد، یعنی خبر از ادله و نحوه استفاده از ادله می‌دهد؛ برخلاف نتیجه رأی که یک امر انشایی است (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۱۸۸). این بخش دو قسمت دارد: اسباب موجهه موضوعی و اسباب موجهه حکمی؛ وقتی دادگاه در رأی خود به ذکر استدلال پرداخته و ادعای یکی از طرفین را با ذکر دلیل بر ادعای طرف مقابل ترجیح می‌دهد، در حقیقت در مقام توجیه رأی مستدل کردن و مدلل کردن آن است: اسباب موجهه موضوعی؛ بنابراین، اسباب موجهه موضوعی خود دارای دو بخش است: در یک بخش، دادگاه تلاش می‌کند با ذکر استدلال منطقی یا حقوقی مبانی نتیجه‌ای را که به دست آورده، توجیه کند و در بخش دیگر، با استفاده از ادله اثبات دعوی، تصمیم خود را مدلل می‌نماید. به این ترتیب، توجیه رأی همان مستدل نمودن است. البته، توجیه رأی لازم نیست مبسوط باشد، بلکه به فراخور موضوع دعوا، ممکن است مفصل یا کوتاه باشد؛ گاهی ذکر یک عبارت کوتاه در رأی، برای موجه شدن آن کافی است. اسباب موجهه حکمی نیز یعنی استناد دادگاه به مواد قانونی، اصول و... ج- نتیجه، منطوق یا مفاد رأی: در این بخش، دادگاه تکلیف دعوی را از حیث قبول یا رد آن مشخص می‌نماید. البته، واژه منطوق را بعضی از نویسندگان واژه نادرستی برای نتیجه رأی (ذوالمقدمه) می‌دانند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۲: ۳۵۳).

شعبه ۳۶ دادگاه عمومی حقوقی تهران در دادنامه شماره ۹۴/۰۰۰۶۰ مورخ ۹۴/۱/۲۹ در خصوص درخواست اجرای رأی داوری مورخ ۹۲/۱۰/۱۰ این گونه استدلال کرده است: «نظر به اینکه مطابق مستفاد از مواد (۴۸۹) به بعد قانون آیین دادرسی مدنی، یکی از مراحل نظارت قضایی بر داوری، مقطع اجرایی است و نظر به این که دادگاه رأی صادره را به جهات ذیل واجد ایراد می‌داند: نخست مطابق مواد (۳) و (۴) و ماده (۴۸۲) قانون آیین دادرسی مدنی، رأی قضایی باید مستند و مستدل و بر اساس اسباب توصیفی اقناع‌آور صادر شود و به طور جزئی و معین راجع به یک موضوع تعیین تکلیف کند؛ درحالی‌که در این پرونده، رأی صادره یک مجموعه عبارات توصیفی و کاملاً متفاوت با شرایط شکلی حداقلی برای یک رأی قضایی است که نه توجیه قضایی دارد و نه به هیچ قاعده‌ای مستند شده است و در جمله، شرایط مذکور در قواعد یادشده را ندارد...». همین دادگاه در رأی شماره ۹۳/۰۰۹۷۳ مورخ ۹۳/۱۲/۲۳ در مورد درخواست محکوم له مبنی بر اجرای رأی داوری در قسمتی از استدلال خود قید کرده: «... مطابق مواد ۳ و (۴۸۲) قانون آیین دادرسی مدنی، رأی داور باید مستند و مستدل باشد و این تکلیف تنها یک تشریفات ساده نیست، بلکه تمهیدی برای معرفی یک رأی صحیح است و الزاماً با منطوق اثبات این اسباب موجهه

نتیجه رأی را توجیه می‌کند و به موجب قواعد حقوقی معتبر اجرای حق و تعهد مشروعیت می‌یابد. در مورد مطروحه، اما رأی نه اسباب توجیهی دارد و نه مستند حکمی و اساساً در مقام پیشنهاد و حداکثر توصیه تقریر شده است...؛ بنابراین، ملاحظه می‌گردد که در آراء مذکور مستدل و مستند بودن رأی داور در ردیف اصول دادرسی تلقی شده و با وجود اینکه قانونگذار به قابل اجرا نبودن رأی غیرموجه و غیرمدلل داور اشاره نکرده، قاضی دادگاه از اجرای چنین رایبی امتناع نموده است. در داوری تجاری بین‌المللی، بر اساس بند (۲) ماده (۳۰) قانون داوری تجاری بین‌المللی، داور مکلف به ذکر کلیه دلایل در متن رأی می‌باشد، مگر اینکه طرفین توافق کرده باشند که دلایل رأی ذکر نشود یا اینکه رأی داور بر اساس شرایط مرضی‌الطرفین و پس از سازش آنها صادر شده باشد.

ضمانت اجرای صدور رأی غیرموجه و غیرمدلل از سوی داور نیز در قانون معین شده و هم قانون آیین دادرسی مدنی و هم در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران معین شده است. بند (۲) ماده (۳۰) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران در این خصوص مقرر می‌دارد: «کلیه دلایلی که رأی بر آنها مبتنی است، باید در متن رأی آورده شود، مگر اینکه طرفین توافق کرده باشند که دلایل رأی ذکر نشود، یا رأی بر اساس شرایط مرضی‌الطرفین به موجب ماده (۲۸) صادر شده باشد.» همچنین، در ماده (۳۳) نیز می‌توان مواردی را یافت که موجبات ابطال رأی داوری می‌گردد.

۲-۴. اهلیت طرفین دعوی و داوران

اهلیت در لغت به معنی صلاحیت، شایستگی و سزاواری است (انصاری و طاهری، ۱۳۸۴: ۴۹۷). در اصطلاح حقوقی، اهلیت عبارت است از شایستگی انسان برای دارا بودن شیء یا اجرای حق و تکلیف. اهلیت بر دو قسم است: یکی، اهلیت دارا بودن حق که اصطلاحاً اهلیت تمتع یا اهلیت دارا شدن حق یا تملک گفته می‌شود و دیگری، اهلیت اجرای حق و تکلیف که از آن به عنوان اهلیت استیفا یا اهلیت اجرای حق یا تصرف نام می‌برند (شهیدی، ۱۳۸۰: ۲۳۱). مبنای حقوقی اهلیت تمتع، انسان بودن است (صفایی و قاسم زاده، ۱۳۸۳: ۱۸۲). برابر ماده ۹۵۶ قانون مدنی، همین که انسان زنده متولد شد، توانایی داشتن حقوق را بدست می‌آورد و بعد از تولد نیز تا زمان مرگ، این توانایی را حفظ می‌کند. اهلیت استیفاء صلاحیت شخص است برای بکار بردن حقی که دارا شده است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۷: ۹۸). هر انسان از اهلیت تمتع برخوردار است، اما نمی‌تواند حقوق مربوط به اهلیت تمتع خود را اعمال نماید، مگر این که اهلیت استیفاء داشته باشد (ماده ۹۶۲ ق.م). به دلیل این که قوانین مربوط به اهلیت با مصلحت جامعه ارتباط دارند و دارای اهمیت زیادی می‌باشند، از قوانین آمره و مربوط به نظم عمومی محسوب می‌شوند. به طور کلی، قوانینی که مربوط به شخصیت، آزادی و اراده اشخاص می‌باشند، جزو قوانین امری و مرتبط با نظم عمومی

هستند و توافق برخلاف آن‌ها غیرممکن است. بنابراین، قراردادهای مربوط به سلب اهلیت تمتع یا اهلیت استیفا و یا هر دو نوع اهلیت، باطل و فاقد اثر می‌باشد (صفایی و قاسم‌زاده، ۱۳۸۳: ۸۵) (مواد ۹۵۹ و ۹۶۰ ق.م).

اهلیت از موضوعات مهمی است که هم در اعتبار قراردادها و هم در امکان طرح دعوی بسیار مهم است. بر این اساس، هم در قانون آیین دادرسی مدنی و هم در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران برای این امر مقرراتی تعریف شده است. ماده (۴۵۴) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «کلیه اشخاصی که اهلیت اقامه دعوا دارند، می‌توانند با تراضی یکدیگر منازعه و اختلاف خود را خواه در دادگاهها طرح شده یا نشده باشد و در صورت طرح، در هر مرحله‌ای از رسیدگی باشد، به داوری یک یا چند نفر ارجاع دهند.»

بند (۲) ماده (۲) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران نیز در این خصوص بیان داشته: «کلیه اشخاصی که اهلیت اقامه دعوا دارند، می‌توانند داوری اختلافات تجاری بین‌المللی خود را اعم از اینکه در مراجع قضایی طرح شده یا نشده باشد و در صورت طرح در هر مرحله که باشد، با تراضی، طبق مقررات این قانون به داوری ارجاع کنند.»

در اینکه آیا اتباع بیگانه اهلیت ارجاع اختلاف به داوری را دارند یا خیر، باید مقررات قانونی را در این زمینه جستجو کرد تا روشن شود آیا این حق مختص اتباع ایرانی است یا اتباع بیگانه نیز از این حق برخوردارند؟ ماده ۹۶۱ ق.م برخی از حقوق مدنی را نسبت به اتباع بیگانه به عنوان استثنا منتفی دانسته است. ماده ۹۶۱ ق.م می‌گوید: «جز در موارد ذیل، اتباع خارجه از حقوق مدنی متمتع خواهند بود: الف- در مورد حقوقی که قانون آن را صراحتاً منحصر به اتباع ایران نموده و یا آن را صراحتاً از اتباع خارجه سلب کرده است. ب- در مورد حقوق مربوط به احوال شخصی که قانون دولت متبوع خارجه آن را قبول نکرده باشد. ج- در مورد حقوق مخصوصه که صرفاً از نقطه نظر جامعه ایرانی ایجاد شده باشد.» این امر بیانگر آن است که اتباع بیگانه در ایران حق اقامه دعوی و ارجاع اختلافات به داوری را دارند.

اهلیت البته، صرفاً شامل طرفین دعوی نیست و مشمول داوران نیز می‌گردد و لذا، در قوانین مربوطه محدودیتهایی برای داوران منظور شده است. ماده (۴۶۶) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «اشخاص زیر را هرچند با تراضی نمی‌توان به عنوان داور انتخاب نمود: الف- اشخاصی که فاقد اهلیت قانونی هستند. ب- اشخاصی که به موجب حکم قطعی دادگاه و یا در اثر آن از داوری محروم شده‌اند.»

پیرامون اعتبار رأی داوری در مواردی که رأی توسط داوری صادر شده که فاقد اهلیت است. بند (۶) ماده (۴۴۱) مقرر داشته است: «رأی داوری در موارد زیر باطل است و قابلیت اجرایی ندارد: ... رأی به وسیله داورانی صادر شده که مجاز به صدور رأی نبوده‌اند.» در بند (۱) ماده (۳۳) در

قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران نیز آمده است: «رأی داوری در موارد زیر به درخواست یکی از طرفین توسط دادگاه موضوع ماده (۶) قابل ابطال است: ... الف- یکی از طرفین فاقد اهلیت بوده باشد.»

۲-۵. انقضاء مدت داوری

در مورد شروع به داوری، ضمانت اجرای انتظامی برای داوران در مقررات پیش‌بینی نشده است. به عبارتی، در دادرسی دولتی چنانچه قاضی در مهلت مقرر قانونی به وظیفه خود عمل ننماید، مرتکب تخلف انتظامی و مستوجب مجازات انتظامی است؛ در حالیکه در مورد داوران چنین ضمانت اجرایی پیش‌بینی نشده است. اصولاً از جمله دلایل مراجعه به نهاد داوری، فرار از اطاله دادرسی دولتی است. لذا، با این هدف و رویکرد قطعاً مدت در داوری و شروع آن از اهمیت بالایی برخوردار است (اسدی نژاد و فروتن، ۱۳۹۴: ۳۵).

در مقررات داوری برای انجام فرآیند داوری مدت تعریف شده و اگرچه این امر را به توافق طرفین واگذار کرده، اما در صورت عدم توافق، در قانون برای آن مدت تعیین شده است. بر این اساس، تبصره ماده (۴۸۴) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «در مواردی که طرفین به موجب قرارداد ملزم شده‌اند که در صورت بروز اختلاف بین آنان شخص یا اشخاص معینی داوری نمایند، اگر مدت داوری معین نشده باشد، مدت آن سه ماه و ابتدای آن از روزی است که موضوع برای انجام داوری به داور یا تمام داوران ابلاغ می‌شود. این مدت با توافق طرفین قابل تمدید است.»

اما نکته مهم در این خصوص، تعیین زمان شروع داوری است؛ زیرا مدت سه ماه که در ماه قبل تعیین شده است، باید از یک زمان مشخصی شروع شود. بر این اساس، در خصوص زمان شروع فرآیند داوری نیز هم در قانون آیین دادرسی مدنی و هم در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران مقرراتی دیده می‌شود.

ماده (۴۶۵) قانون آیین دادرسی مدنی در مورد معیار تعیین زمان شروع داوری مقرر داشته: «در هر مورد که داور یا داوران، به وسیله یک طرف یا طرفین انتخاب می‌شود، انتخاب‌کننده مکلف است قبولی داوران را اخذ نماید. ابتدای مدت داوری روزی است که داوران قبول داوری کرده و موضوع اختلاف و شرایط داوری و مشخصات طرفین و داوران به همه آنها ابلاغ شده باشد.» همچنین، در بند الف) ماده (۴) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران نیز مقرر شده است: «داوری از زمانی شروع می‌شود که درخواست داوری براساس مفاد ماده (۳) این قانون به خواننده داوری ابلاغ شده باشد، مگر اینکه طرفین به نحو دیگری توافق کرده باشند.»

در بند ۴) ماده (۴۸۹) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر گردیده است: «رأی داوری در موارد زیر باطل است و قابلیت اجرایی ندارد: ... رأی داور پس از انقضای مدت داوری صادر و تسلیم

شده باشد.» اگر داوری در مدت معین را بخشی از اختیارات داور در نظر بگیریم، در ماده (۳۳) داوری خارج از حدود اختیارات داور نیز از جمله موارد ابطال رأی داوری می‌باشد.

۲-۶. عدم رعایت شرایط قانونی در انتخاب داوران

در قوانین مرتبط با داوری در خصوص شرایط داوران مطالبی عنوان شده است که لازم است تا طرفین اختلاف به هنگام انتخاب داوران آن را مد نظر قرار دهند. در قانون آیین دادرسی مدنی و قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران به این موضوع اشاره شده است.

ماده (۴۶۶) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «اشخاص زیر را هر چند با تراضی نمی‌توان به‌عنوان داور انتخاب نمود: الف- اشخاصی که فاقد اهلیت قانونی هستند. ب- اشخاصی که به‌موجب حکم قطعی دادگاه و یا در اثر آن از داوری محروم شده‌اند.»

همچنین، در مواردی که دادگاه اقدام به انتخاب داور می‌نماید نیز محدودیتهایی در قانون پیش‌بینی شده است که البته، تراضی طرفین می‌تواند مانع از این محدودیت تلقی شود. لذا، بر مبنای آن ماده (۴۶۹) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر داشته است: «دادگاه نمی‌تواند اشخاص زیر را به سمت داور معین نماید مگر با تراضی طرفین: الف- کسانی که سن آنان کمتر از بیست و پنج سال تمام باشد. ب- کسانی که در دعوا ذی‌نفع باشند. پ- کسانی که با یکی از اصحاب دعوا قرابت سببی یا نسبی تا درجه دوم از طبقه سوم داشته باشند. ت- کسانی که قیم یا کفیل یا وکیل یا مباشر امور یکی از اصحاب دعوا می‌باشند یا یکی از اصحاب دعوا مباشر امور آنان باشند. ث- کسانی که خود یا همسرانشان وارث یکی از اصحاب دعوا باشند. ج- کسانی که با یکی از اصحاب دعوا یا با اشخاصی که قرابت نسبی یا سببی تا درجه دوم از طبقه سوم با یکی از اصحاب دعوا دارند، در گذشته یا حال دادرسی کیفری داشته باشند. چ- کسانی که خود یا همسرانشان و یا یکی از اقربای سببی یا نسبی تا درجه دوم از طبقه سوم او با یکی از اصحاب دعوا یا زوجه و یا یکی از اقربای نسبی یا سببی تا درجه دوم از طبقه سوم او دادرسی مدنی دارند. ح- کارمندان دولت در حوزه مأموریت آنان.» در ماده (۴۷۰) نیز مقرر گردیده است: «کلیه قضات و کارمندان اداری شاغل در محاکم قضایی نمی‌توانند داوری نمایند، هر چند با تراضی طرفین باشد.»

در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران محدودیتهایی پیرامون انتخاب داور غیرایرانی لحاظ شده است که عدم رعایت این مقررات می‌تواند در اعتبار رأی داوری حائز اهمیت باشد. مطابق بند (۱) ماده (۱۱) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران، «طرفهای اختلاف می‌توانند با توجه و رعایت مقررات بندهای (۳) و (۴) این ماده در مورد روش تعیین داور توافق نمایند. طرف ایرانی نمی‌تواند مادامی که اختلاف ایجاد نشده است، به نحوی از انحاء ملتزم شود که در صورت بروز اختلاف، حل آن را به داوری یک یا چند نفر مرجوع نماید که آن شخص یا اشخاص دارای همان تابعیتی باشند که طرف یا اطراف وی دارند.» مشابه همین امر نیز در قانون آیین دادرسی مدنی ماده

(۴۵۶) تکرار شده است که مقرر می‌دارد: «در مورد معاملات و قراردادهای واقع بین اتباع ایرانی و خارجی، تا زمانی که اختلافی ایجاد نشده است، طرف ایرانی نمی‌تواند به نحوی از انحاء ملتزم شود که در صورت بروز اختلاف، حل آن را به داور یا داوران یا هیأتی ارجاع نماید که آنان دارای همان تابعیتی باشند که طرف معامله دارد. هر معامله و قراردادی که مخالف این منع قانونی باشد، در قسمتی که مخالفت دارد، باطل و بلااثر خواهد بود.»

همچنین، در خصوص انتخاب داور ثالث توسط مقام ناصب نیز بند (۴) ماده (۱۱) مقرر داشته است: «مقام ناصب باید کلیه شرایطی را که طرفین در موافقتنامه برای تعیین «داور» مقرر داشته‌اند، رعایت نموده و استقلال و بی‌طرفی «داور» را ملحوظ نماید. در هر صورت، سرداور را باید از اتباع کشور ثالث انتخاب نماید و داور طرف ممتنع از بین اتباع کشور طرف دیگر منصوب نخواهد شد.»

۲-۷. بی‌اعتباری موافقت نامه دآوری

بی‌اعتباری موافقت نامه دآوری از جمله مواردی است که نه تنها فرآیند دآوری، بلکه صلاحیت و رأی داور را نیز بی‌اعتبار می‌کند. داور و به ویژه داور بین‌المللی نیز ممکن است همانند قاضی ملی با ایراد مربوط به صلاحیت روبرو شود. ایراد مزبور طیف متنوعی همچون خروج داور یا داوران از بی‌طرفی و استقلال یا خروج از حدود صلاحیت تعیین شده در قرارداد دآوری و امثالهم را شامل می‌شود. این قبیل ایرادات زمانی مطرح می‌شود که اصل صلاحیت داور یا داوران به دلیل وجود شرط دآوری در قرارداد ماهوی، مفروض و مسلم است و صرفاً با عروض موارد یادشده، قابلیت ذاتی داوران همانند آنچه در موارد رد دادرسی در حقوق‌های ملی می‌شناسیم، زیر سؤال می‌رود که البته، قانونگذاران در داوریهای ملی و بین‌المللی در این راستا تمهیدات و مقرراتی را تدارک دیده‌اند. در این میان، ممکن است در مواردی، خواه صحت و اعتبار شرط دآوری با ادعای فقدان شرایط شکلی یا ماهوی لازم و خواه اصل صلاحیت داور مواجه با ایراد شود و آن در فرضی است که ادعا شود شرط دآوری به عنوان شرط اعطاکننده صلاحیت اساساً وجود ندارد.

طبق قواعد کلی، ارجاع اختلاف به دآوری باید با توافق طرفین همراه باشد و ارجاع اجباری جنبه استثنایی دارد. طرفین می‌توانند قبل از بروز اختلاف و یا پس از آن، با انعقاد قرارداد مستقل و یا شرط ضمن عقد توافق کنند که اختلافات خود را از طریق دوری حل و فصل نمایند (درویشی هویدا، ۱۴۰۲: ۴۹).

حقوقدانان سوئیس معتقدند «بند ۱ ماده ۱۷۸ قانون فدرال ناظر بر حقوق بین‌الملل خصوصی سوئیس متضمن این معنی است که قرارداد دآوری باید ناشی از یک سند باشد، ولی این مقرره شرط خاصی را در رابطه با شکل سند موصوف تکلیف نمی‌کند». بدین ترتیب، در قضیه حاضر نمی‌توان یک شرط دآوری ضمنی را برای توجیه صلاحیت داوران کافی دانست.

دیوان داوری اتاق بازرگانی بین‌المللی در یک رأی به این امر اذعان می‌دارد که «در رابطه با شکل قرارداد داوری وقتی معتبر است که به نحو مکتوب، تلگرام، تلکس، فکس (تله کپیور) یا هر وسیله ارتباطی دیگر که این امکان را فراهم می‌آورد که از آن به عنوان یک متن تعبیر و استنتاج شود، منعقد شده باشد».

ماده (۷) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران نیز بر این امر تأکید دارد و مقرر داشته است: «موافقتنامه داوری باید طی سندی به امضای طرفین رسیده باشد، یا مبادله نامه، تلکس، تلگرام، یا نظایر آن‌ها بر وجود موافقتنامه مزبور دلالت نماید. یا یکی از طرفین طی مبادله درخواست یا دفاعیه، وجود آن را ادعا کند و طرف دیگر عملاً آن را قبول نماید. ارجاع به سندی در قرارداد کتبی که متضمن شرط داوری باشد نیز به منزله موافقتنامه مستقل داوری خواهد بود.»

در بند (ب) ماده (۳۳) قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران آمده است: «رأی داوری در موارد زیر به درخواست یکی از طرفین توسط دادگاه موضوع ماده (۶) قابل ابطال است: ... موافقتنامه داوری به موجب قانونی که طرفین بر آن موافقتنامه حاکم دانسته‌اند، معتبر نباشد و در صورت سکوت قانون حاکم، مخالف صریح قانون ایران باشد.» همچنین، در بند (۷) ماده (۴۸۹) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر گردیده است: «رأی داوری در موارد زیر باطل است و قابلیت اجرایی ندارد: ... قرارداد رجوع به داوری بی اعتبار بوده باشد.»

۲-۸. عدم داورپذیری و داوری‌پذیری

اصطلاح داورپذیری به این معناست که شخص، قانوناً باید بتواند متصف به وصف داور شود. اصل آزادی اشخاص در مورد داوری، با اختیار آنها در تعیین داور، تکمیل می‌شود و هر دو اصل به این معنا هستند که در صورت تردید در توافق طرفین، باید اباحه و صحت توافق آنها را اعلام داشت. با دقت در قوانین مصوب می‌توان به این نکته پی برد که برخی اشخاص از قبول سمت داوری، ممنوع می‌باشند که این ممنوعیت در دو نوع است: نسبی و مطلق. این اشخاص در واقع، شرط داورپذیری را ندارند و در صورتی که رأی صادر نمایند، بی اعتبار تلقی می‌گردد (خدابخشی، ۱۴۰۲: ۲۲۸).

اما داوری‌پذیری اختلافات را باید در دو مورد در قانون داوری ملی ایران پیگیری نمود: یکی، پیرامون داوری‌پذیری دعاوی که یک طرف آن دولت است و دیگری، پیرامون داوری‌پذیری دعاوی که به لحاظ قانونی برای آنها ممنوعیت ارجاع به داوری در نظر گرفته شده است.

داوری‌پذیری اختلافات راجع به اموال عمومی و دولتی همواره محل نزاع بوده است. با عنایت به نقش شرکت‌ها و مؤسسات دولتی در تجارت داخلی و بین‌المللی و تمایل روزافزون در مراجعه به داوری، اهمیت موضوع روزبه‌روز بیشتر می‌گردد. از طرفی، قوانینی چون قانون اساسی (اصل ۱۳۹) و قانون آیین دادرسی مدنی ۱۳۷۹ (ماده ۴۵۷) از این گونه اختلافات به داوری سخن

می‌گویند. این گونه قوانین عموماً برای دولت‌ها در مراجعه به داوری مصونیت قائل‌اند. از طرفی، رویه مستقر نهادها و سازمان‌های دولتی و وجود برخی قوانین مشعر بر امکان ارجاع این گونه اختلافات به داوری و همچنین، گرایش جدیدی که در خصوص حمایت از داوری در کشور ما مشاهده می‌شود، تمایل زیادی به تعدیل حکم قانون اساسی و داوری‌پذیری این گونه اختلافات دارد (کریمی و پرتو، ۱۳۹۱: ۱۵۸).

ماده (۴۵۷) قانون آیین دادرسی مدنی مقرر می‌دارد: «ارجاع دعاوی راجع به اموال عمومی و دولتی به داوری پس از تصویب هیأت وزیران و اطلاع مجلس شورای اسلامی صورت می‌گیرد. در مواردی که طرف دعوا خارجی و یا موضوع دعوا از موضوعاتی باشد که قانون آن را مهم تشخیص داده، تصویب مجلس شورای اسلامی نیز ضروری است.» همچنین، این قانون در ماده (۴۹۶) پیرامون اختلافاتی که قابلیت ارجاع به داوری را ندارند، مقرر داشته است: «دعاوی زیر قابل ارجاع به داوری نیست: الف- دعاوی ورشکستگی. ب- دعاوی راجع به اصل نکاح، فسخ آن، طلاق و نسب.» اگرچه داوری‌پذیری در دعاوی تجاری هنوز کاملاً روشن نیست و این امر می‌تواند قراردادهای سرمایه‌گذاری خارجی و همچنین، تجاری را دچار چالش نماید، خصوصاً اگر در اجرای قرارداد اختلاف ایجاد گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

داوری از ریشه‌دارترین و قدیمی‌ترین و در عین حال، از بهترین شیوه‌های حل و فصل اختلافات، به خصوص در حوزه تجارت بین‌الملل است. بر این مبناء، می‌توان داوری را روشی جایگزین جهت حل و فصل منازعه دانست، بدین ترتیب که حل و فصل اختلاف با رضایت طرفین به شخص یا اشخاصی سپرده می‌شود که معمولاً با طی مراحل از جمله استماع ادعاها، دخالت وکلای طرفین و... منجر به صدور رأی می‌گردد. داوری دارای مزیت‌های بسیاری است که گرایش به این شیوه را افزایش داده است. مزیت داوری بر رسیدگی‌های قضائی، همچنین وقتی آشکار می‌شود که هیچ‌گونه مرجع قضائی صلاحیت‌دار، در دسترس طرفین نباشد؛ اما برای اینکه داور بتواند رأی معتبر صادر نماید، باید ضوابطی را مد نظر قرار دهد که در متن قانون پیش‌بینی شده است. برای یافتن معیارها و ضوابطی که داور باید در فرآیند داوری مد نظر قرار دهد، لازم است تا در متن قانون آیین دادرسی مدنی و قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران جستجو گردد. نخستین معیار، حفظ جنبه محرمانگی داوری است. برخی از محاکم قضایی در کشورهای اروپایی نیز اعلام نموده‌اند هرگونه افشاء تصمیمات و آراء داوری و یا سایر اطلاعات اخذشده فرآیند دادرسی بدون توجه به نحوه افشاء یا دامنه گستردگی آن، به منزله نقض یکی از اساسی‌ترین قواعد داوری بوده و لذا، سبب بطلان قرارداد ارجاع اختلاف به داوری می‌گردد. بر این اساس، محاکم مزبور رأی هم که بر مبنای توافق مزبور صادر شده باشد را لغو و باطل اعلام نموده‌اند. دوم- رعایت تشریفات ابلاغ

می‌باشد. در قانون ایران هم در داوری داخلی و هم در داوری تجاری بین‌المللی، مقررات متعددی در خصوص رعایت تشریفات ابلاغ به چشم می‌خورد که عدم رعایت آن آثار متعددی از جمله بی‌اعتباری رأی داوری را به همراه خواهد داشت. این امر در داوری داخلی (قانون آیین دادرسی مدنی) در مواد مختلف مورد توجه مقنن بوده است. سوم - موجه و مدلل بودن رأی نیز از جمله معیارهای اعتبار رأی داوری است. در مقام توجیه رأی مستدل کردن و مدلل کردن آن است: اسباب موجهه موضوعی؛ بنابراین، اسباب موجهه موضوعی خود دارای دو بخش است: در یک بخش، دادگاه تلاش می‌کند با ذکر استدلال منطقی یا حقوقی، مبانی نتیجه‌ای را که به دست آورده، توجیه کند و در بخش دیگر، با استفاده از ادله اثبات دعوی تصمیم خود را مدلل می‌نماید. به این ترتیب، توجیه رأی همان مستدل نمودن است. البته، توجیه رأی لازم نیست مبسوط باشد، بلکه به فراخور موضوع دعوا، ممکن است مفصل یا کوتاه باشد؛ گاهی ذکر یک عبارت کوتاه در رأی، برای موجه شدن آن کافی است. ضمانت اجرای صدور رأی غیرموجه و غیرمدلل از سوی داور نیز در قانون معین شده و هم قانون آیین دادرسی مدنی و هم در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران، بطلان رأی داوری است. چهارم - اهلیت طرفین دعوی و داوران است. به دلیل این که قوانین مربوط به اهلیت با مصلحت جامعه ارتباط دارند و دارای اهمیت زیادی می‌باشند، از قوانین آمره و مربوط به نظم عمومی محسوب می‌شوند. پنجم - انقضاء مدت داوری است که با توجه به تعیین زمان در داوری، چنانچه پس از انقضاء مدت داوری، توسط داور رأی صادر شود، این امر از مصادیق بی‌اعتباری رأی داوری است. ششم - عدم رعایت شرایط قانونی در انتخاب داوران از جمله معیارهای دیگری است که عدم رعایت آن موجبات بطلان رأی داوری را به همراه دارد. هفتم - بی‌اعتباری موافقت‌نامه داوری نیز از جمله مواردی است که نه تنها فرآیند داوری، بلکه صلاحیت و رأی داور را نیز بی‌اعتبار می‌کند. هشتم - عدم داوری‌پذیری موضوع اختلاف نیز می‌تواند موجبات بطلان داوری را فراهم نماید. داوری‌پذیری اختلافات را باید در دو مورد در قانون داوری ملی ایران پیگیری نمود: یکی، پیرامون داوری‌پذیری دعاوی که یک طرف آن دولت است و دیگری، پیرامون داوری‌پذیری دعاوی که به لحاظ قانونی برای آنها ممنوعیت ارجاع به داوری در نظر گرفته شده است. بر این مبناء، می‌توان گفت در بررسی قانون آیین دادرسی مدنی و قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران، این معیارها بیان شده و می‌توان بصورت زیر احصاء نمود: این موارد شامل حفظ جنبه محرمانگی داوری، رعایت تشریفات ابلاغ، موجه و مدلل بودن رأی، اهلیت طرفین دعوی و داوران، انقضاء مدت داوری، عدم رعایت شرایط قانونی در انتخاب داوران، بی‌اعتباری موافقت‌نامه داوری و عدم داوری‌پذیری و داوری‌پذیری موضوع اختلاف می‌باشد. داور با مد نظر قرار دادن این موارد می‌تواند رأی معتبر صادر نموده و از ابطال رأی صادره پیشگیری به عمل آورد.

منابع

- افتخار جهرمی، گودرز. (۱۳۸۲). مزایای داوری بعنوان جایگزین رجوع به دادگاهها (متن سخنرانی در سمینار «داوری تجاری در حیطه ملی و بین‌المللی»). *داوری‌نامه*. شماره اول. انتشارات مرکز داوری اتاق بازرگانی و صنایع و معادن جمهوری اسلامی ایران.
- بختیاری، حمیده. (۱۳۹۹). بی‌اعتباری رأی داوری در قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران و قانون حکمیت تجاری افغانستان، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه علامه طباطبایی*.
- آذر رضا، فطین. (۱۳۹۹). بررسی شرایط و ضمانت اجرای قاعده محرمانه بودن داوری در تجارت بین الملل. *مطالعات بین‌المللی پلیس*، ۱۱(۴۴)، ۱۵۹-۱۳۶.
- کاتوزیان، ناصر. (۱۳۸۳). *اعتبار امر قضاوت شده در دعوی مدنی*. تهران: میزان.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۷۲). *دانشنامه حقوقی*. جلد سوم. انتشارات امیرکبیر.
- امینی، عیسی؛ منصوری، عباس. (۱۳۹۷). *موجه و مدلل بودن رأی داوری داخلی با نگاهی بر رویه قضایی*. پژوهش حقوق خصوصی، ۶(۲۲)، ۳۵-۹.
- انصاری، مسعود؛ طاهری، محمد علی. (۱۳۸۴). *دانشنامه حقوق خصوصی*. چاپ اول. جلد اول. تهران: انتشارات محراب فکر.
- حسین صفایی، مرتضی قاسم زاده. (۱۳۸۴). *اشخاص و محجورین*. چاپ دهم. سمت.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. (۱۳۸۷). *ترمینولوژی حقوق*. چاپ نوزدهم. کتابخانه گنج دانش.
- شمس، عبدالله. (۱۳۸۴). *آیین دادرسی مدنی*. جلد دوم. چاپ دوم. دراک.
- اسدی نژاد، سیدمحمد؛ فروتن، یوسف. (۱۳۹۴). *تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری*، (دانشنامه حقوق و سیاست)، ۱۱(۲۴).
- انتظاری نجف آبادی، علیرضا؛ بابائیان، حسن. (۱۳۹۶). *داوری در حقوق بین‌الملل خصوصی*. کنفرانس سالانه پژوهش‌های حقوقی و قضایی.
- عابدی، محمدتقی. (۱۳۹۱). ارزیابی تأثیر شرایط شکلی اعتبار موافقتنامه داوری در صلاحیت داوری بین‌المللی (شرط داوری مکتوب، شرط داوری ضمنی و شرط داوری به طریق ارجاع و احاله). *رأی*، ۱(۱).
- کریمی، عباس؛ پرتو، حمیدرضا. (۱۳۹۱). *داوری‌پذیری دعاوی مربوط به اموال عمومی و دولتی*. فصلنامه پژوهش حقوق، ۱۴(۳۶)، ۱۸۴-۱۵۷.
- خدابخشی، عبدالله. (۱۴۰۲). *حقوق داوری و دعاوی مربوط به آن در رویه قضایی*. چاپ دوازدهم. شرکت سهامی انتشار.
- درویشی هویدا، یوسف (۱۴۰۲). *شیوه‌های جایگزین حل و فصل اختلاف*، چاپ چهاردهم. میزان.
- Macneil, Ian R. (1992). *American arbitration law*, Oxford university Press.
- Schill, Stephan W. (2019). *System-Building in Investment Treaty Arbitration and Lawmaking*, Published online by Cambridge University Press.
- Berger, Klaus Peter. (2007). Re-examining the Arbitration Agreement: Applicable Law-Consensus or Confusion? *Trans- Lex Law Research*.
- Rivkin, David W. (2013). 'The Impact of International Arbitration on the Rule of Law - The 2012 Clayton Utz/University of Sydney International Arbitration Lecture 29, 3.
- Cotula, Lorenzo. (2015). 'Property in a Shrinking Planet: Fault Lines in International Human Rights and Investment Law', 11.